

VII. ESTETİK (SANAT FELSEFESİ)

Estetik olaylar da, tıpkı bilgi olayında olduğu gibi, bize süje ile obje arasındaki ilgiyi gösterir. Estetik olay da aynı şekilde estetik olarak algılayan süje ile bu süjenin estetik algı ile kendisine yöneldiği varlık, doğa ya da sanat eseri dediğimiz obje arasındaki ilgidir.

A. ESTETİĞİN KONUSU

Eski Yunanca bir sözcük olan **estetik duyulamak, algılamak anlamındadır. Estetik güzellik felsefesidir.** Güzel üzerine düşünme ve ne olduğunu araştırma etkinliğidir. Estetik, 18. Yüzyılda Baumgarten (1714–1762) tarafından kurulmuştur. Her ne kadar estetik bağımsız bir felsefe disiplini olarak iki yüz yıllık bir geçmişi gösteriyorsa da, aslında estetik problemler ile uğraşma daha ilköğretilere kadar geri gider. Uzun bir geçmişe sahip olan estetik problemler özel bir ad altında toplanmamıştı. İşte, Baumgarten bu problemleri ortak bir ad altında toplayarak ona estetik adını vermiştir. Estetik olaylar da, tıpkı bilgi olayında olduğu gibi, bize süje ile obje arasındaki ilgiyi gösterir. Estetik olay da aynı şekilde estetik olarak algılayan süje ile bu süjenin estetik algı ile kendisine yöneldiği varlık, doğa ya da sanat eseri dediğimiz obje arasındaki ilgidir. Estetiğin görevi, bulanık ve karmaşık olan duyuşsal bilginin mükemmelliğini araştırmaktır. Duyuşsal bilginin mükemmelliği güzellik adını alır. Buna göre, estetiğin konusu güzelliktir. **Estetiğin konusu içine yalnız güzellik ve estetik değerler girmez, sanat da girer.** Çünkü sanatın amacı da sanat eserlerinde güzellik ya da estetik değerleri ortaya koymaktır.

B. FELSEFE AÇISINDAN SANAT

SANAT

Sanat da felsefenin bir konusu, bir disiplindir. **Sanata felsefe açısından yaklaşım sanat felsefesini oluşturmuştur.** Sanat felsefesinin temel sorusu, sanatın nasıl bir etkinlik olduğudur. Sanat felsefesi sanatın, beğenilerin, sanat eserinin özünü ve anlamını konu alır. **SANAT FELSEFESİ ESTETİĞİN BİR BÖLÜMÜDÜR.** Yalnız insan etkinliği sonucu ortaya çıkan sanat ürünlerini değerlendirir. Estetik ise, sanatın yanında doğadaki 'güzeli' de kapsamına alır. Sanat felsefesinde, sanat eserlerinin nasıl oluştuğu üzerine değişik yaklaşımlar oluşmuştur. Bu yaklaşımların bazıları şunlardır.

Taklit Olarak Sanat :

Bu görüşe göre, sanat eserinde gördüğümüz, **sanatçının algıladığı şeyleri taklit ederek bize yansıtmasıdır.** Sanatçı, doğanın güzelliklerini eserinde ne kadar aslına uygun olarak yansıtabilirse, eseri o kadar güzel olarak yargılanır. Bu nedenle bu kurama yansıtma kuramı da denir. Yansıtma kuramı ilköğretilerin idealist filozofu **Platon'a** kadar geri gider. **Aristoteles'de** sanatı bir taklit olarak görür. Şair dil, müzikçi ses, ressam da boya aracıyla nesnelere taklit eder, onları yansıtır.

Yaratma Olarak Sanat :

Sanat eseri, sanatçının **kendi yaratıcı gücü**, yeteneği ve coşkusunun oluşturduğu estetik objedir. Doğa kendi başına güzel değildir. Nesnelere dünyası tinsellikten yoksun, bir madde dünyasıdır. Yaratma olayı, sanatçının algıladığı maddi varlığa duygu, düşünce ve hayal gücünü katması olayıdır. Bir sanat eseri, sanatçının kendinden kattığı değerlerle anlam kazanır. Maddi varlığı böyle tinselleştirmek, maddeye biçim vermek demektir. Biçim kazanmış, tinsellik kazanmış maddi varlık artık maddi varlık olmaktan çıkar ve bir sanat eseri olur. Ölümlü olan madde, tinselleşince, biçim alıp bir sanat eseri haline gelince, ölümsüzleşir. Sanat eseri bir kere oluşan bir üründür. Bu nedenle sanat eseri özgündür, ikinci örneği yoktur. Önemli temsilcisi **Croce'dir.**

Oyun Olarak Sanat:

Sanat ile oyun arasında daima bir benzerlik görülmüştür. Çünkü her iki etkinliğin de ereğinin kendinde olmasıdır. Oyun oynayan bir çocuk için oyunun dışında bir başka erek, bir başka dünya yoktur, çocuk oynamak için oynar. Bu görüşe göre, sanat etkinliğini bir oyun gibi değerlendirmek gerekir. Nasıl oyunda çıkar, günlük kaygı yoksa ve olabildiğince özgürlük varsa, sanatçı da bir oyuncu gibi gerçek dışı bir dünyada eserini oluşturur. Alman Düşünür **Kant**, Alman şair **Schiller** ve psikolog **Wundt** bu görüşü savunmuşlardır.

SANAT ESERİ

Sanatçı tarafından bir **estetik tavır sonucu oluşan bir eserdir.** Her sanat eserinin bu nedenle estetik değeri vardır. Çünkü, sanatçının kendine özgü duyguları, heyecanları, hayal gücü ve yetenekleri eserinde birleşmiştir. **Sanat eserinin en önemli özelliği tek olmasıdır.** Çünkü, sanatçı eserini oluştururken oluşan duyguları ve hayal gücünü bir kez daha aynen yaşayamaz. Bir ürünün sanat eseri olarak belirlenmesinde **üç temel öge etkindir. Bunlar, estetik süje (sanatçı) , estetik obje (sanatçının sanat eserine dönüştürmek istediği her şey) ve estetik yargıdır** (sanat eseri hakkında ortaya konan beğeni değeri, yani güzel ya da güzel olmamayı belirten yargı.)

ESTETİĞİN TEMEL KAVRAMLARI

Güzellik Problemi

Felsefe tarihi boyunca güzellik problemi filozofların çoğunu ilgilendirmiştir. Biz hoşumuza giden bir manzara karşısında ya da dinlediğimiz bir müzik karşısında yalnız haz almakla kalmaz, aynı zamanda yaşadığımız estetik durumu bir değer yargısı ile ifade ederiz. Güzel bir manzara, güzel bir müzik gibi. O halde **güzel ya da güzellik estetik olayın ayrılmaz bir parçasıdır.** Buna göre güzellik nedir? Bu soru bir güzellik felsefesinin varlığına götürür ve estetik sorunlar arasında ilk sorulan soru olur. Güzellik bir felsefe sorunu olması Platon ile başlar. **Platon'a göre güzellik bir ideadır** ve idea olduğu için de zaman ve mekân dışı mutlak varlıktır. Böyle bir güzele Platon "kendiliğinden güzel" adını verir. Platon için yaşad-

ğımız varlık alanı eksik ve kusurludur. İdea dünyasına ait olan güzellik, sanat eserinde bir görüntü kazanır. Sanat, güzellik ideasından ne kadar pay alırsa o kadar güzel olur.

Aristoteles'e göre güzellik bir ahenk, orantı ve düzendir. Bu nedenle orantıdan yoksun olan hiçbir şey güzel olamaz. Buradan anlaşılacağı gibi Aristoteles güzelliği matematik olarak açıklamıştır. Eski Yunan'da ortaya atılan, bütün güzellikleri açıklayıcı bir formül olarak düşünülen " altın oran " düşüncesi özellikle Rönesans'ta ve sonrasında tekrar ön plana çıkar. Düşünürler bir biçimi oluşturan parçaların oranının bir güzellik tılsımı olarak kendi içinde bulunduğunu düşünmüşler ve bu oranı bulmak için yüzyıllar boyu doğada ve sanatta biçim araştırması yapmışlardır. Güzelliğin metafizik anlamda ele alınması ilkçağla başlamış, daha sonra günümüze kadar yavaş yavaş sürdürmüştür. Örneğin, **Hegel'e göre, güzellik mutlak ruhun nesnelere yansımasıdır. Schopenhauer'e, göre güzellik mutlak iradenin kendisini dışlaştırmasıdır.** Çağdaş felsefede de , örneğin **N. Hartman'a göre tinin maddede kendini göstermesidir.** Estetiğin kurucusu **Baumgarten'e göre güzellik duyumsal bilginin mükemmelliğidir.** Beneditto **Croce'a göre ise güzellik, mutluluk veren bir biçimleniştir.** Görüldüğü gibi filozoflar güzel hakkında farklı yorumlar yapmışlardır. Ancak, hepsinin ortak noktası, güzelin insanı olumlu etkileyen bir değer olarak görülmesidir.

Doğada Güzel - Sanatta Güzel

Güzellik problemi hem doğada hem de sanatta güzelliği kapsar. Doğadaki pek çok varlık ve varlıksal düzenlilik güzelliği yansıtmaktadır. **Sanatta güzellik ise doğadakinden farklı özellik taşır.** Düşünürlerin doğa güzelliği ile sanat güzelliği üzerine görüşleri farklılık göstermektedir. Kimileri doğada güzelliğin olamayacağını, kimileri sanattaki güzelliğin doğadaki güzellikten üstün olduğunu, kimileri doğada güzelliğin var olduğunu, ancak, bunun sanatın gelişmesi ile fark edilebildiğini belirtmişlerdir. Şimdi şu sorular sorulabilir: **Doğada karşılaştığımız güzellik ile sanat eserlerindeki güzellikler birbirleriyle örtüşen güzellikler midir?** Acaba doğada güzel olarak nitelediğimiz bir varlık, bir sanat eseri haline gelince, doğada güzel olduğu için yine güzelliğini sürdürür mü? Yine doğada çirkin diye nitelediğimiz bir varlık, sanat eseri haline gelince, bu yine çirkin olmakta devam eder mi? **Doğada bulduğumuz güzellik ile sanatta bulduğumuz güzellik arasında bir örtüşme yoktur.** Eğer olsaydı, doğada güzel bulduğumuz bir şeyin sanatta da zorunlu olarak güzel olması, yine doğada çirkin bulduğumuz bir şeyin de sanatta aynı şekilde çirkin olması gerekirdi. Ama durum hiç de öyle değil, doğada çirkin olan sanatta güzel olabildiği gibi, doğada güzel olan sanatta çirkin olabiliyor. Çünkü her iki güzellik birbirinden farklıdır. Doğa güzelliğinde nesnelere canlılığı, hareketi bir etken olduğu halde, sanat güzelliği nesnelere form özelliğine dayanır. Bunun için sanat güzelliği doğa güzelliğinin bir yansıması değildir. Çoğunda insan, sanat güzelliği ile eğitildikten sonra doğadaki güzelliği fark edebilir. Güzellik, bunu fark edende bir duyusal etkilenme oluşturabiliyorsa, doğada da sanatta da güzellik söz konusudur. Ancak, hem doğa hem sanat güzelliğini fark edebilmek için

estetik bir duyum, bir tavır gereklidir. **Delacroix (Delakrua)** bunu şöyle belirtmiştir: **" Biz romantik olduktan sonradır ki, dağlar güzelleşti."**

ESTETİĞİN TEMEL SORULARINA YAKLAŞIMLAR

Estetik Yargıların Yapısı :

Bir sanat eseri hakkında verilen beğeniye ait yargılar estetik yargılardır. Estetik yargılar **GÜZEL** ve **ÇİRKİN** kavramlarına dayanır. Bu nedenle estetik yargılara değer yargıları denir. Bu yargılar bilgi ve ahlak yargılarından farklıdır.

Estetik yargıların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

*Bilgisellik ve objektiflik yoktur. Yani doğrulanıp yanlışlanamaz.

*Sübjektif yargılardır. Zihin bütün insanlarda ortaktır. Beğeni ise kişilere göre değişir. Bu nedenle " beğeniler üzerine tartışılmaz " denir. Bunun sonucu olarak da, estetik yargılar öznel olmaları nedeniyle genel - geçer olamazlar.

*Kültürden kültüre değişebilen yargılardır. Ancak, estetik eğitimin yaygınlaşması ve insanlar arasındaki kültür farklılıklarının azalması, kişiler arasındaki estetik yargıların farklılığını en aza indirebilir.

ORTAK ESTETİK YARGILARIN OLUP OLMADIĞI

Düşünürler tarafından estetik yargılar üzerine iki farklı görüş geliştirilmiştir. Bu görüşlerden biri ortak estetik yargıların olmayacağını, diğeri ise olabileceğini savunan görüşlerdir.

Ortak Estetik Yargıların Varlığını Reddedenler

İnsanların estetik yargıları arasında bir uzlaşma olabilir mi? Birinin güzel dediğine bir başkasının da güzel demesini bekleyebilir miyiz? Bu konuda kimi düşünürler bunun mümkün olmadığını ileri sürer. Bunlardan biri **B. Croce'dir.** Croce'ye (Croce) göre, sanat eserleri üstüne verilen yargılar, ortak yargılar niteliğinde değildir. Çünkü, sanat eserlerinin ruhunda bir an için meydana gelen bir ifadenin (güzelliğin) maddi görünüşleridir. Sanat adına ortaya konan her ifade tarzı bireysel bir nitelik taşır. Bu nedenle herkesin bu ifade biçimi karşısındaki değerlendirmesi farklı olabilir. Öyleyse ortak estetik yargı olamaz.

Ortak Estetik Yargıların Varlığını Kabul Edenler

Estetik yargıların genel - geçerliğini temellendiren Kant olmuştur. Kant'a göre sanat eserinin en önemli özelliği insanlarda ortak bir duygu oluşturmalarıdır. Sanat eserinde ortaya konan güzellik, her türlü çıkarıcıdan uzak haz duymayı sağlar. Bir şeyden haz duyan kişi, başkalarının da aynı duyguya varmasını ister. Ortak duygu, zorunlu bir estetik duygudur. Bu duygu ortak estetik yargıyı gerekli kılar. Kant sorunu metafizik bir ortak estetik duygu prensibine dayanarak çözmek istemiştir. Günümüzde felsefe ve psikolojide

yapılan araştırmaların ortaya koyduğu sonuç şudur: Estetik yargılarda, beğeni yargılarında görölen sapmalar tümnden ortadan kaldırılamaz. Ancak, toplumlar arasındaki költür farklılıklarının ve kişiler arasındaki eğitim farklılıklarının azaltılmasıyla oldukça aza indirilebilir.